

شوادان-شبهستان

از : مصطفی ربویی - فرنگیس رحیمیه

پی جوئی جهت دست یابی به شرایط متعادل زیستی از نقطه نظر اقلیمی در فرهنگ معماری و شهرسازی ایران ، نشانگر راه حل‌های بومی و منطقه‌ای در مقابله با عوامل ناسازگار طبیعی است . و چه بسا که این اندیشه خود با استفاده از همین عوامل مورد بهره برداری قرار میگیرد .

نظر به کششها و وابستگی های مکانی در فرهنگ سرزمینی چون ایران با ویژگیهای گوناگون اقلیمی و نامساعد بودن شرایط آب و هوایی درنیمی از این عرصه‌های تعجب نیست اگر انگیزه و اساس چنین اندیشه‌ای شکل گیرد ، آنچنانکه از عرصه‌ای غیر قابل زیست چون کویر فضائی مطلوب و قابل زیست پی میافکند و آنرا وطن ، جایگاه و خانه خود میسازد .

سمی در ایجاد سایه با طرح عرصه های پر درخت توجه به وضعیت قرار گیری شهر و خانه ، انتخاب منطقی مصالح و نحوه

ساخت ، مقابله با عوامل نامطلوب اقلیمی و استفاده از امکانات طبیعی جهت جوابگویی به فضاهاى زیستی با طرح عناصری چون بادگیر ، خیشخان ، استفاده از سطح زیرین زمین ، استفاده از بام ، استفاده از آسیابهای آبی و بادی ، تلاش در دست یابی به

بلحاظ گونه گونی اقلیمی در پهنه سرزمین ایران از چنان وسعی برخوردار است که شناخت کامل آن مستلزم سالها مطالعه و تحقیق خواهد بود ، و البته با نوید اینکه جایگاه گذشته و حال معماری خود را باز شناسیم و به ارزیابی آگاهیهای خود بپردازیم .

عناصر حیاتی زندگی همه و همه با اندیشه آسانهای متفکر دوران بنیانگزارشهای فرهنگی سرزمینی است که با قرنهای تجربه عجبین گردیده است .
بنابراین بی گبری در شناخت این عناصر و اندیشه ها

هدف از مطالعات آب و هوایی چنانکه در کتابهای
 Design with climate و
 Climate and house design

به تفصیل سخن رفته زمینه ایست لازم در امر طراحی براساس
 نیازهای آب و هوایی منطقه .

در حال حاضر این روش تحقیق قسمت اساسی مطالعات
 معماری و شهرسازی را بخود اختصاص داده است .

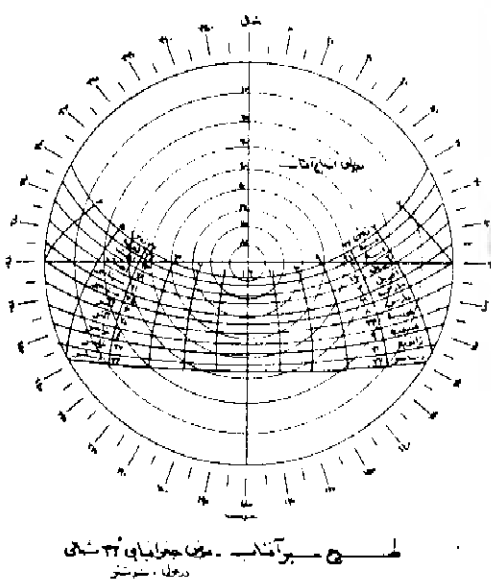
تأثیر آب و هوا در ترکیب و استقرار بناهای دو شهر دزفول
 و شوشتر که در منطقه گرم و نیم مرطوب قرار گرفته (درجه حرارت
 در سال بین ۳ تا ۵۴ درجه سانتیگراد و یا ۳۸ تا ۱۵۰ درجه
 فارنهایت و رطوبت نسبی بین ۹۲ - ۴ درصد در نوسان است)
 بگونه ایست که ایجاد سایه در جهت مختلف بنا و بهره گیری از
 جریان هوا اهمیتی خاص می یابد ، آنچنانکه با توجه به خصوصیات
 آب و هوایی این دو شهر عامل گرمایی مهمترین و موثرترین عامل
 در شکل گیری ساختمانهای بومی آنست .

شودان فضای سردابی در زیر زمین ، ضخامت دیوار و
 مصالح خشت و آجر در قالب یک عایق حرارتی و از همه مهمتر

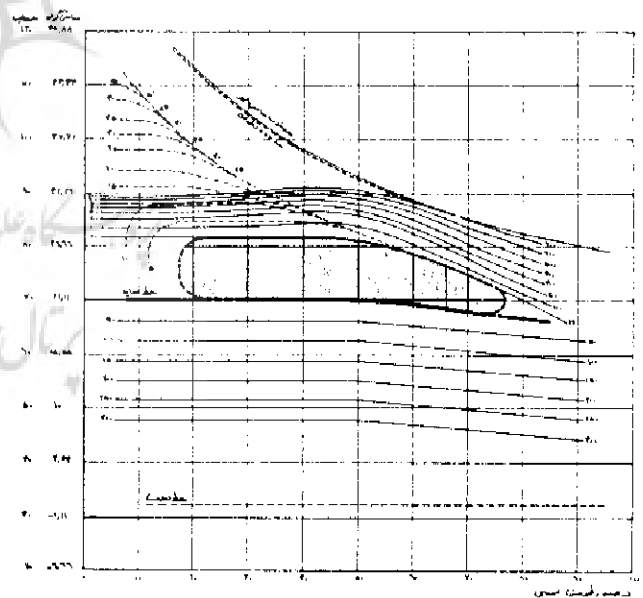
وجود حفره هائی که در دیوار و سقف تعبیه میشود کمکی است
 بسیار ارزنده برای عدم انتقال هوای گرم به داخل محیط زیست .
 با چنین خصیصه ای ایجاد سایه در بنا آنچنان اهمیت می یابد
 که دیوارهای خارجی بنا با خون (نقش های آجری برجسته)
 که علاوه بر عملکرد احساسی و اعتقادی راه حلی برای ایجاد سایه
 بر دیوارهای بناست پوشیده میشود . این خلل و فرج در هر
 لحظه نیمی از سطح دیوار را در سایه فرو می برد .

جهت استقرار ساختمان عامل دیگری است جهت یک
 نتیجه گیری بهتر ، آنچنانکه شکل گیری و ترکیب واحدهای
 ساختمانی در معماری دو شهر دزفول و شوشتر بگونه ای طراحی شده
 که حتی در گرمترین ساعات روز سطح زندگی پوشیده از سایه است
 و سطوح باز نیز با دیوارها و درختکاری سایه لازم را ایجاد
 می نماید .

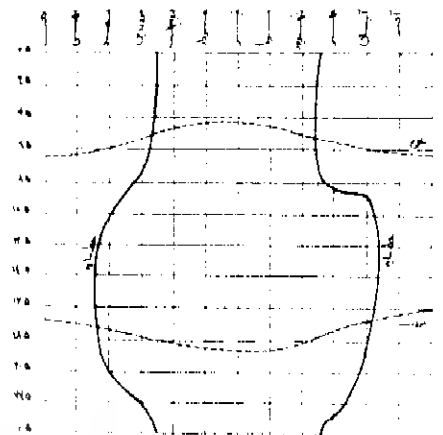
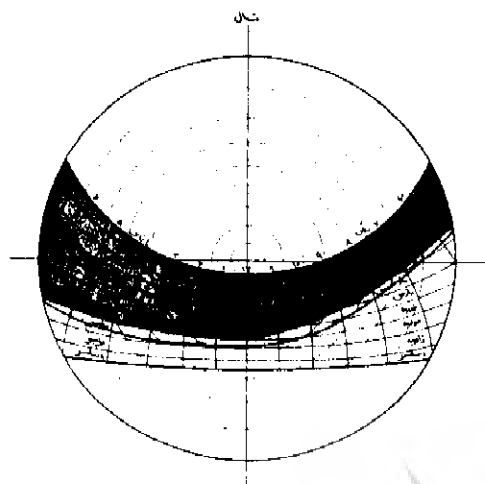
نمودارهای آب و هوایی دزفول و شوشتر با توجه به شرایط
 منطقه راحت (۱) در نقشه بیوکلیماتیک روشنتر این حقیقت است
 که شرایط مطلوب زیست فقط در مواقع کوتاهی از سال برقرار بوده
 و در اکثر ماههای سال احتیاج به سایه و جریان هوای محسوس است .

- ۱- ژانویه - دی
- ۲- فوریه - بهمن
- ۳- مارس - اسفند
- ۴- آوریل - فروردین
- ۵- مه - اردیبهشت
- ۶- ژوئن - خرداد
- ۷- ژوئیه - تیر
- ۸- اوت - مرداد
- ۹- سپتامبر - شهریور
- ۱۰- اکتبر - مهر
- ۱۱- نوامبر - آبان
- ۱۲- دسامبر - آذر

۱- منطقه راحت محدودی از تغییرات آب و هوایی است که در آن شرایط ، انسان احساس راحتی و آسایش می نماید و این محدوده
 در نقشه بیوکلیماتیک دزفول و شوشتر حدوداً " بین ۸۴ - ۷۰ درجه فارنهایت و ۲۵ - ۱۷ درصد رطوبت نسبی است .

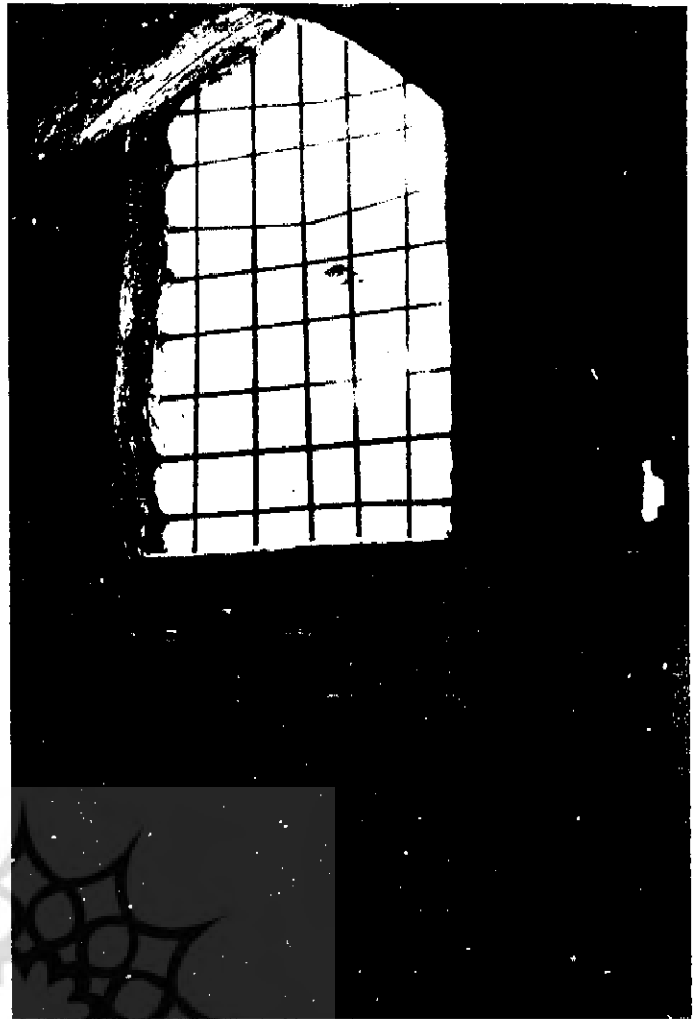
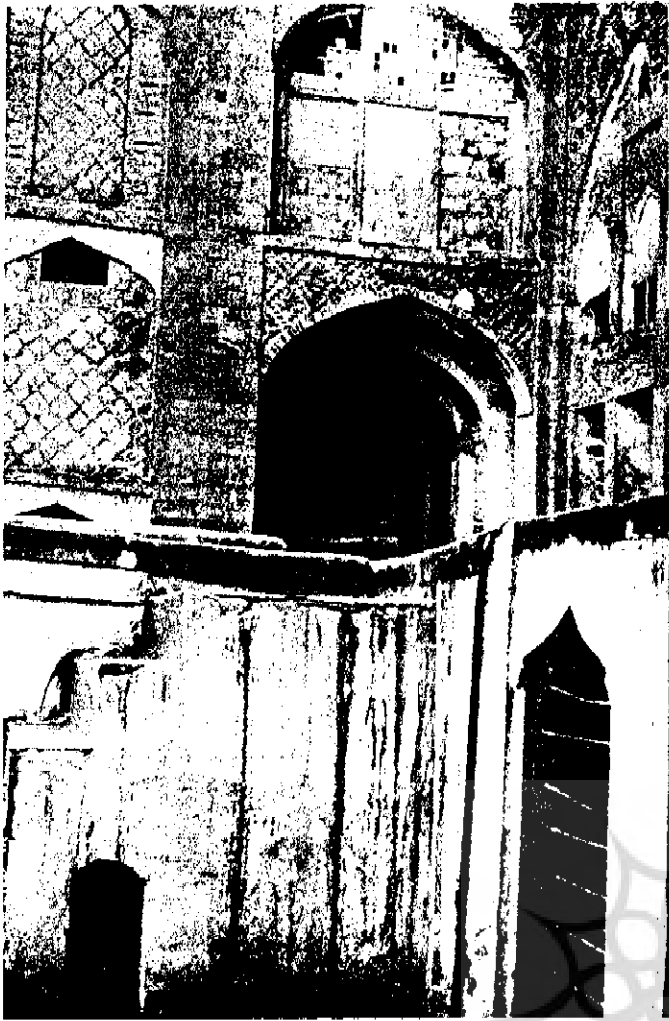

دو نمودار فوق نیاز به سایه را در ساعات روز از ماههای سال در دو شهر دزفول و شوشر نشان میدهد .
 این دو نمودار راهنمائیت در امر طراحی شهر و خانه براساس مشخصات آب و هوایی منطفه گرم و نسیم مرطوب
 (دزفول و شوشر)

پژشکالعلوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 مجله علمی جامع علوم انسانی

بدیده مورد بررسی در این مقاله نمونه است از این ارزشها
 درجهت، تعدیل عامل گرمائی و اتحاد فضای زیست در منطفه ای
 گرم و نسیم مرطوب چون دزفول و شوشر
 برجهد به عوامل ناسازگار اقلیمی و بی حوثی در زمینه عامل
 گرمائی و مهار آن در این منطفه ، طرح استعاده از سطوح زیرین
 زمین ، فضاهائی چون سسنان و شوادان را بی منافکند ، احسانکه
 زیست در فضائی تعدیل را در گرم ترین روزهای باستان امکان پذیر
 میسازد .

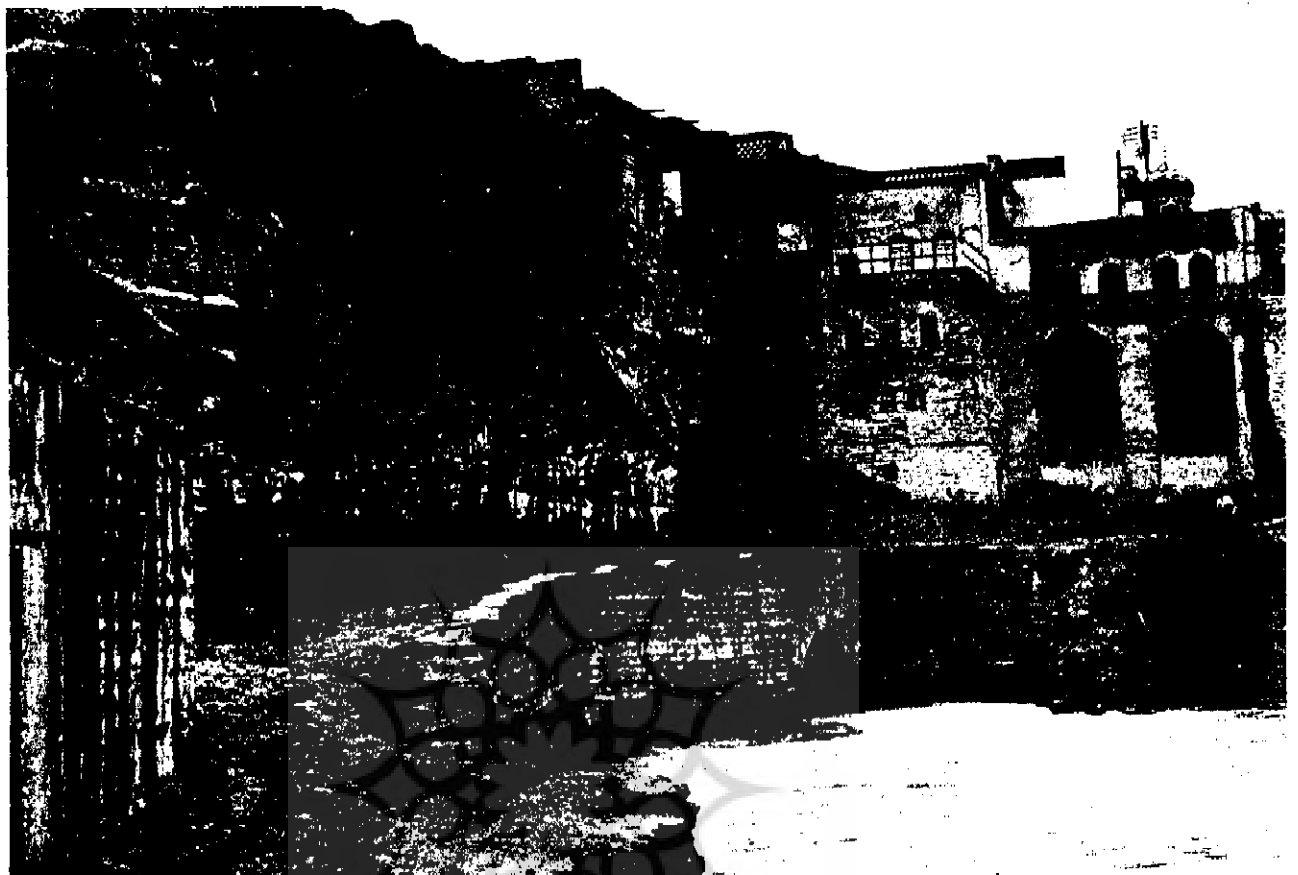

شبستان

در ارتفاعی حدود یکمتر و نیم پائین تر از سطح حیاط به فضای بر میخوریم که شبستانش می نامند و اکثر سطحی کامل را در زیر سطوح بالا شامل میشود .

این فضا با توجه به دوره گرمایی و شدت آن رابطه و حدفاصل بین قسمت زیرین (شوادان) و قسمت بالایی بنا از نقش خاصی برخوردار است .

گاه شبستان بجز استفاده سکونتی در جهت انبار غلات خانواده و یا مصرف تجارت مورد بهره برداری بوده است . که در چنین شرایطی استفاده از بادکش (در بام) از سطح شبستان برای تهویه لازم و ضروری مینماید .

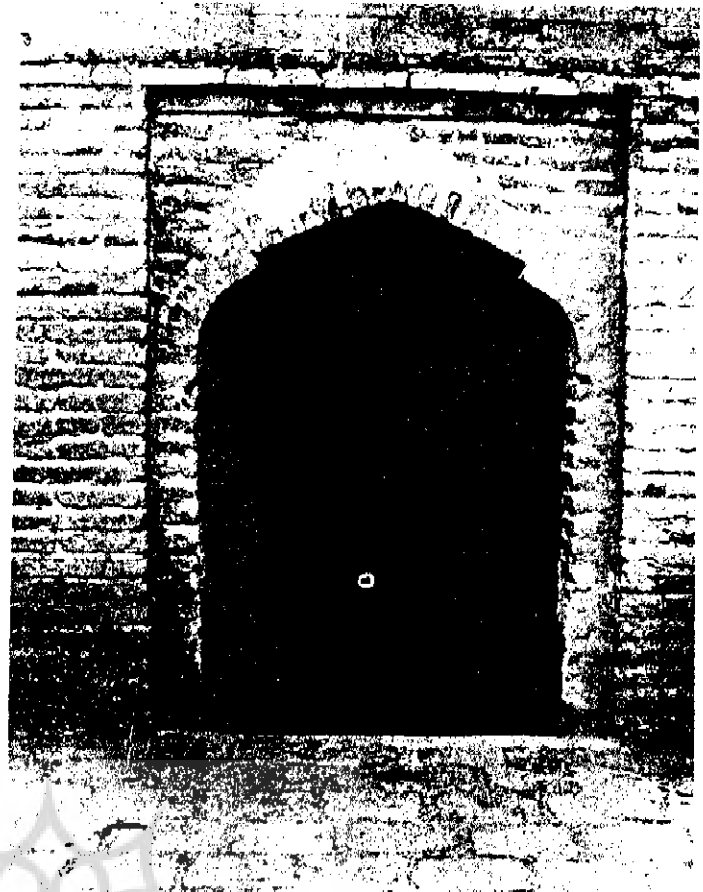
شوادان

(سابقاً معمول بود که منعمان اندرونیهای گلین بسیار مربع مساحتند و درها و روزنهای متعدد از اطراف جهت منفذ هوا قرار میدادند و گاهی اشترخار نیرنه شامیک آن میزدند و آب میاشدند و این قسم اندرون را گلستان گویند (۱) و در اوقات شدت حرارت می غنودند و سایر الناس پیشگاههای رودخانه دودانکه و سایر عرابها دفع آسیب گرما مینمودند و در بعضی خانهها فئات بود که از ما فاریان آب میآورد و در زیر زمین صفاها

شوادان که در متون شادان نیز نامبرده شده است در سطحی پائین تر از شهرستان سمرله ریز زمینی است عمیق که زندگی در شرایط ناسازگار اقلیمی (عامل گرمایی) را ممکن مسازد. شوادان و طرح ریزی چنین فضایی از دوره صفویه در معماری دوشهر درفول و سوشتر ساخته شده است. خانانکه سید عبدالله جزایری در تذکره شوشتر (۱۸۱۲ هجری قمری) آورده است:

(۱) این وسله و روش با نامهای دیگری چون خندخان، نگینه یا دارافریں در معماری ایران سابقه‌ای دیرین دارد.

در حال حاضر برخی از مناطق روستایی جنوب ایران از این روش سود می‌جویند. ابتدا سیرامون کلبه‌ها یا حدسیر و یا بونه می‌سازند و بر آن آب می‌پاشند تا بر اثر احتیالات درجه حرارت و حالت رطوبتی هوا و با بر اثر وزش بادهای خنک، اندرون خنک شود.

درباره اطلاق نام شوادان و شیستان با سعی در شناخت ریشه آن به اصطلاحاتی برمیخوریم که توجیه کننده عرصه آنست. (نقطه نظر آقای مهندس پیرنیا در خصوص کلمه شیستان و شوادان) در گویشهای محلی منطقه کویری (بزد) کلمه شیو بمعنای زیر و زیرین مصطلح است آنجا که اطلاق کلمه شیو زمین به زیر زمین در میان مردم به خصوص مناطق روستائی رایج است. و از آن قبیل است کلمه کار شیو بمعنی زیرکار و زیرطاق یا زیر بنا رواجی فراوان در فرهنگ عامه دارد.

لذا ترکیب شیویا شویا بسود مکانی دان میباید توجیه کننده فضای سردایی بنوادان باشد. ضمن آنکه کلمه شب یا شب بمعنی یوسنده در فرهنگ ادبیات ایران با بسوند ستان بیان کننده خصیصه شیستان در معماری سرن است. (نقطه نظر نگارنده) از آنجا که سعی در شناخت ریشه آن بود در جستجوی نامهای مشابه به کلمه ای توشتری بر میخوریم (سورنه) بر آبی گویند که در اثر وزش باد شمال سرد شود.

و مجلسهای وسیع بدور آب می ساختند و مردم هر محله بکاربری که داشتند اکتفا می نمودند. لیکن الحال مدتهاست که فنوات همه بایر و اکثر چرخاها نیز بر طرف شده و بنای خانه گلین منسوخ است و لاجرم طنازانی که تاب گرما ندارد، شوادان را اختیار نمودند و کار بجایی رسیده که کم خانه ایست که شوادان های متعدد نداشته باشد.

در این گفته سید عبدالله جراحی به مسئله دیگری نیز بر میخوریم که انگیزه طرح اولیه فضای چون شوادان را روشن میسازد.

همچنانکه اشاره شد در دوران گذشته برای نامین آب شهر دست به حفر قنات و تونلهایی میزدند که نیازمندی هر محله را امکان پذیر سازد و از این عنائها در هر محله چندین دسترسی به کوجه وجود داشت که آثار برخی از آنها هنوز باقیست (با یائین آمدن سطح آب در زمان صعوبت و بعلت عدم استفاده از این کانالها در حال حاضر همگی بایر و خراب شده اند).

بدان اطلاق گردید .

تأثیر جنس زمین در ساختمان شوادان

از نقطه نظر ساختمانی شوادان در دو شهر دزفول و توشتر بعلت اختلاف جنس زمین ویژگیهایی را باعث گردیده است . نوع زمین در شهر دزفول قلوه سنگی است و این خود شرایط بهتری را نسبت به شوادان شهر شوشتر داراست ، چه حفر در هر زاویه و طی هر عمق و وسعی را امکان پذیر می نماید ضمن آنکه بعلت خنل و مرجهای موجود در آن عمل تهویه نیز بهتر انجام میشود و در نتیجه فضای خنک تر ، خشک تر و در

تذکره شوشتر در توصیف آب شوشتر چنین نقل کرده است :
(در تابستان بسیار گرم و به اندک نسیم شمالی که بر آن بوزد سرد میشود و معتاد است که در آن فصل وقت نماز دیگر آنها را بکوزه های سفالین در موضوع مرتفع میگذارند تا حرارت آفتاب آنرا زیاده تلطیفی نماید و بمجرد غروب آفتاب و هبوب شمال مرتبه سرد ولدبید شود که به جرعه واحد سیرتواند خورد و هر چند زودتر به آفتاب بگذارند سردتر شود) .
بی مورد نیست اگر بگوئیم که منظور سید عبداله جزائری همان شونه بوده است و شاید بدلیل همین ترا د ف خنکی است که نام شوادان

عمل‌فایل استفاده نرفراهم می‌آورد . در حالیکه شوستر ساز مس سنگی و لایه گلی باعث محدودیت و مشکلاتی در زمینه ساحب اعضاهاست . در چنین شرایطی احتیاج به طاق زسی در لایه گلی لازم بنظر می‌آید .

لازم به تذکر است که حفر سوادان تنها در شهرهایی چون درفول و شوستر و آنهم تحت استقرار در مکان بلند امکان پذیر بوده است . چنانکه ما در دیگر شهرهای جنوب ایران به‌حسب مضای رسمی خدرسم .

(در محد سلیمان قدیم سبز حفر سوادان مرسوم بوده است)

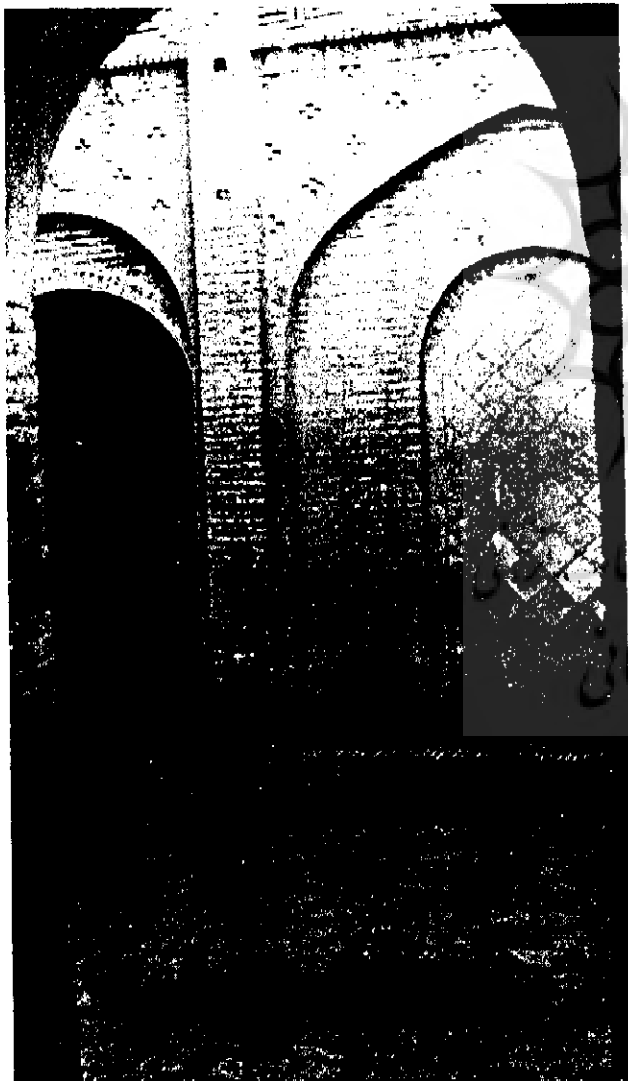
نلمین روشنائی در شوادان

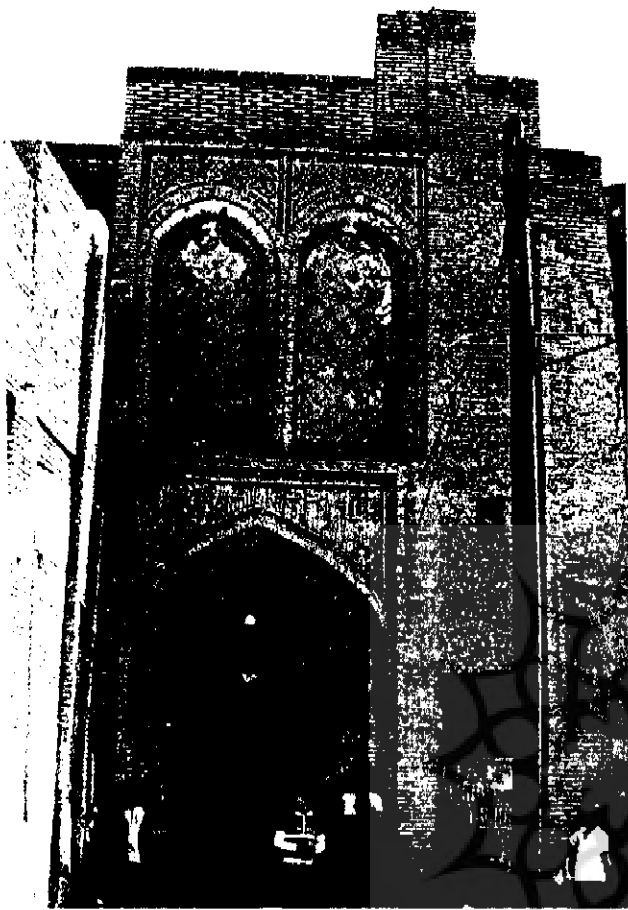
نور و روشنائی در ساختمان سوادان نکته مهمی بود که نوحیبه خاص آن گردیده است . حفره‌هایی در سطح حیاط و نام . بدوره سرد برداری از شوادان نور کافی را تامین می‌نمود (اکنون اکثر روپها گرمند و کمتر استفاده از شوادان مرسوم است) در درفول این حفره‌ها را در برده و در شوستر سی سرامی نامند .

بن‌وید

عامل رطوبت در این دو شهر بسیار دشتری را ایجاد می‌نماید

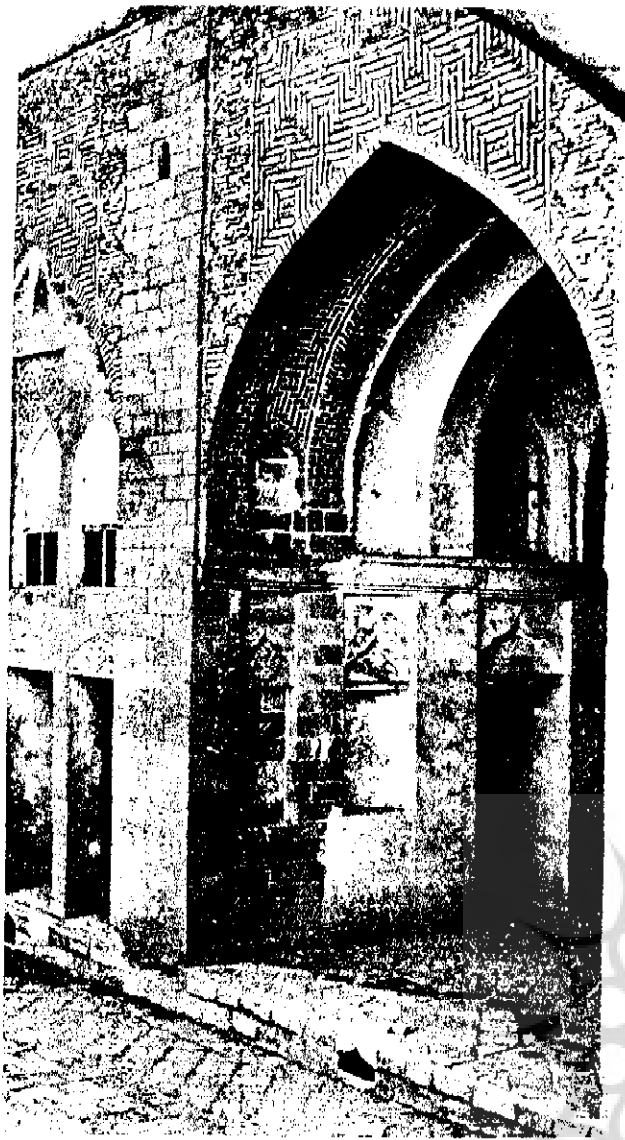
که همانا به‌ویژه حسن فضای سردائی است . با ارنشاد سوادانهای چند خانه بیکدیگر و با حفره‌هایی که خارج در سطح حیاط کوحده و نام مرشد است عمل به‌ویژه نحوسی احام می‌شود . گاه دیده‌نده که از یادگر همچنانکه در شهرهای کویری مرسوم بوده برای استفاده از باد مناسب و تهویه واحدهای مسکونی واقع در کنار رودخانه در (درفول) و بر حاب رودهای کرکر و سطح (شوستر) جرا استفاده از آب سرد لبق منالسی که در مورد فنانشا توشهاو سرداها از کتات بدکرده شوستر دگر شد با حفره‌تولنیهای برای تهویه و ایجاد سجره و روزن بمنظور دید بهتر کنار رودخانه از این موقعت استثنائی استفاده نموده‌اند و عجیب نیست اگر از این همه ابتکار عرق در حنرت شویم .

روزنامه علمی و مطالعات فرهنگی
مجله جامع علوم انسانی

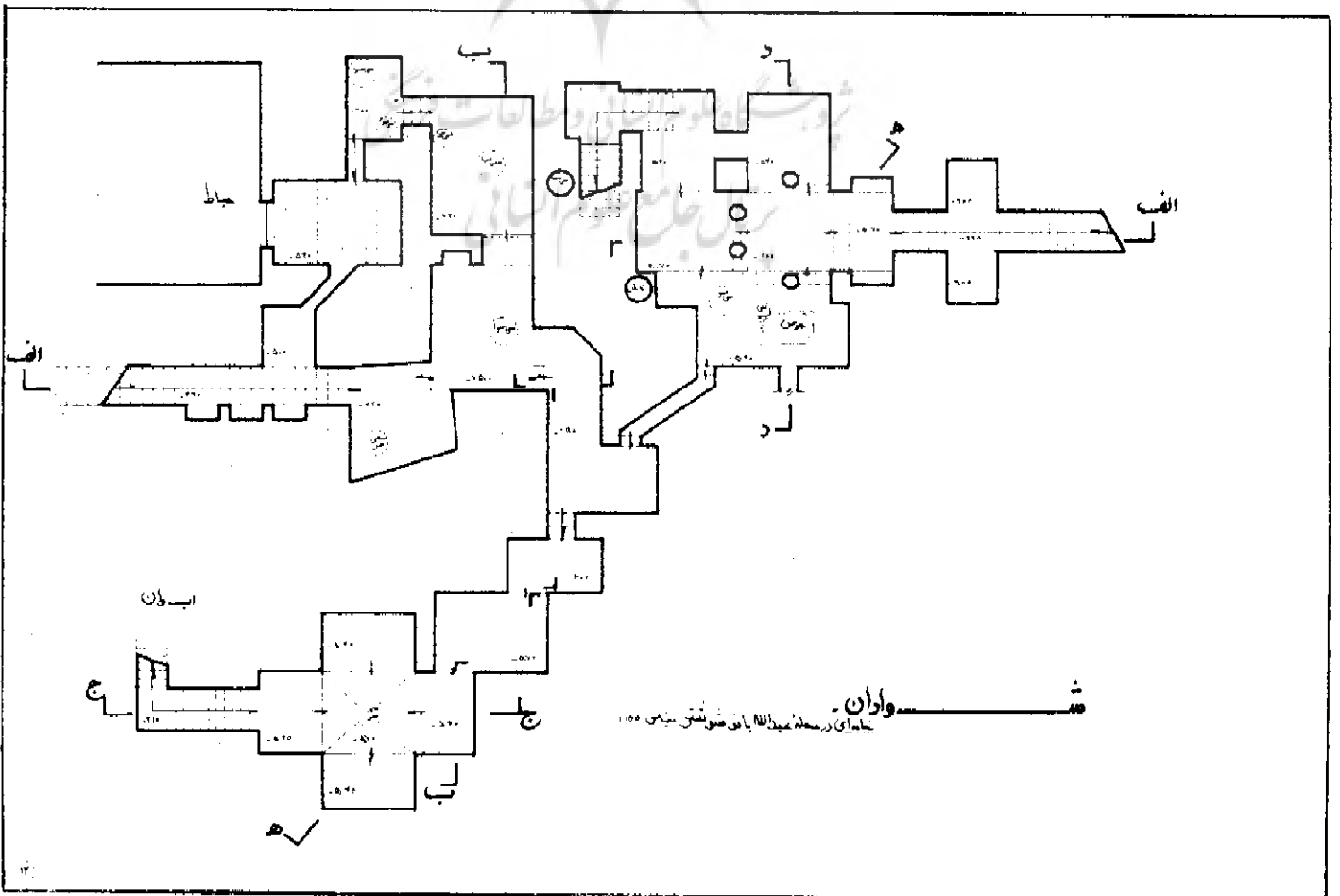
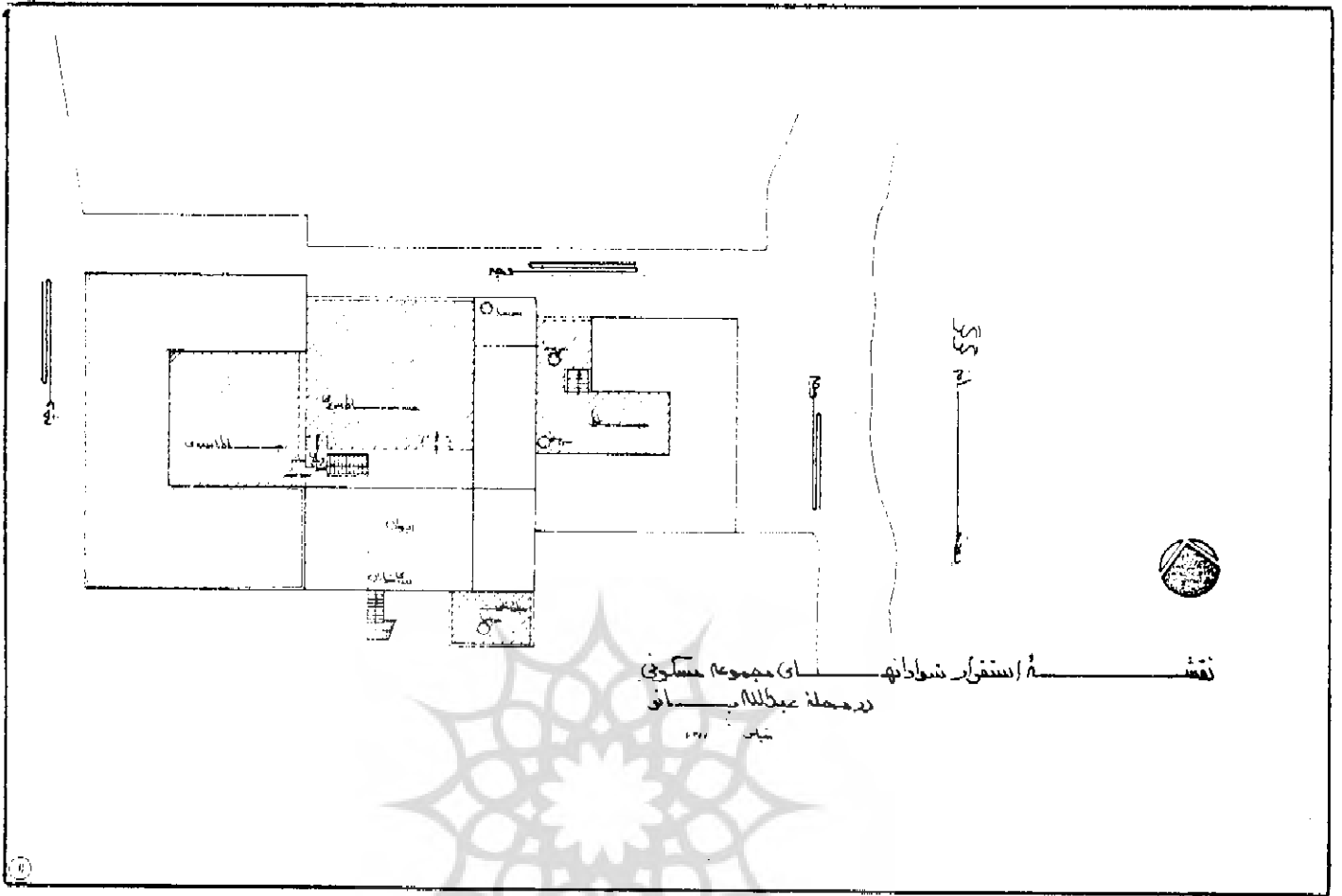

طرح استقرار و عناصر و ارتباط فضایی سوادان

مشاهده نحوه استقرار سوادان در این دو سبزه‌خانه‌ها را چه از نظر امکان دسترسی و چه از نظر فضای داخلی سوادان همراه دارد. آنچه‌که سوادان در سوت‌دارای تخصصی ممتازتر و تاسیساتی کاملتر می‌باشد. ساختمان سوادان یک‌واحد مسکونی در درفول بصورت دو بخش مجزای بیرونی و اندرونی است که امکان دسترسی هر یک را تنها در محدوده خود مسر می‌سازد و فقط در مواردی بادر رابطه این دو بخش را در زیر می‌بینیم، که اکثراً این ارتباط جهت تهویه است و مشکل‌تواند راه عبوری برای دسترسی باشد.

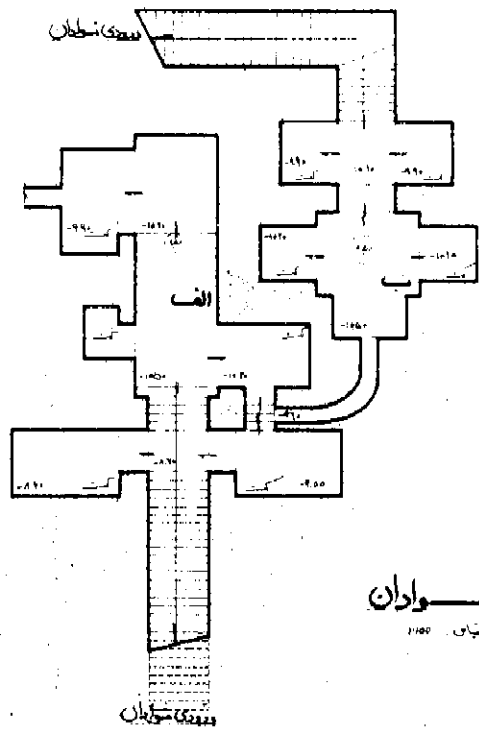
روشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فضای داخلی با چند کت (فرو رفتگی هایی در عمق حدود

دو متر و در عرضهای متفاوت است) بعنوان محلهای خصوصی و یک فضای بزرگ جمعی با ساختمانی بسیار ساده و مشابه در کلبه ساختمانهای مسکونی در فول طراحی گردیده بود .

قلوه سنگی بودن زمین در فول با خلیل و فرجیهای آن علاوه بر تهیه بهتر فضا و خنک تر و قابل استفاده کردن آن حفر فضاهای وسیع را نیز امکان پذیر میسازد در حالیکه در شوشتر فضائی در این وسعت بچشم نمی آید اما آنچه میتوان بعنوان یک ویژگی رایج به ساخت شوادان در شوشتر بیان کرد رابطه و طرح فضاهای داخلی آن در رابطه با نیازها و خصوصیات صاحب خانه است . چه درینجا همانگونه که رابطه دو بخش بیرونی و اندرونی در سطح بالائی زمین مورد مطالعه و طراحی دقیق فرار گرفته است

در این سطح نیز با همان عملکرد دارای کلبه تاسیسات و خدمات زیستی است . و این شاید نشانی بر قدمت و تجربه بیشتر در ریشه ساخت شوادان در شوشتر باشد . در شوشتر شوادان شامل عرصه هایست محدود که بوسیله راهروهایی در زیر دو بخش بیرونی و اندرونی میخزد ، از این عرصه ها چند دسترسی بسطح بالائی وجود دارد که پله ها نسبت به دو بخش بیرونی و اندرونی میخزد . از این عرصه ها چند دسترسی بسطح بالائی وجود دارد که پله ها نسبت به نیاز صاحبخانه در ایوان ، شاه نشین ، اطاقها و یا حیاط تعبیه شده است و ارتباط این مدخل ها نسبت به دو بخش بیرونی و اندرونی آنچنان ظریف و مطالعه شده است که بحق شاهکارهایی در معماری بومی ایران بحساب می آید .

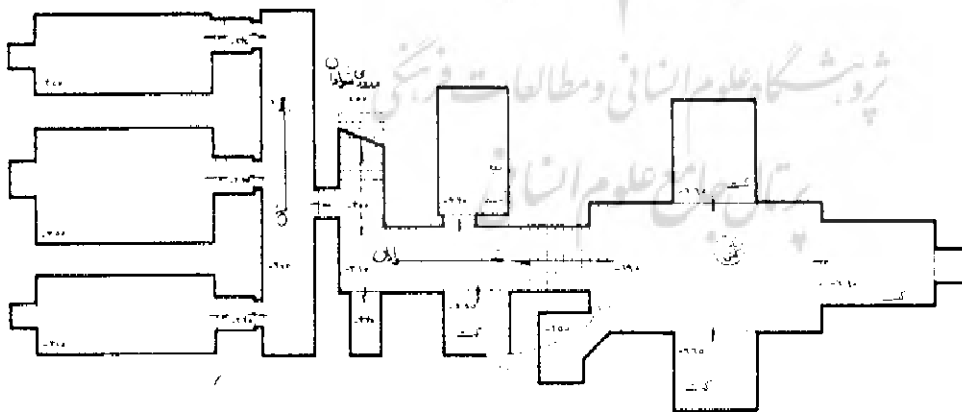

نقشه شم و شم وادان

محل نشینان حدیثی و سولیان دروغی - خیابان ۱۱۰۰

الف - پروی
ب - اندک

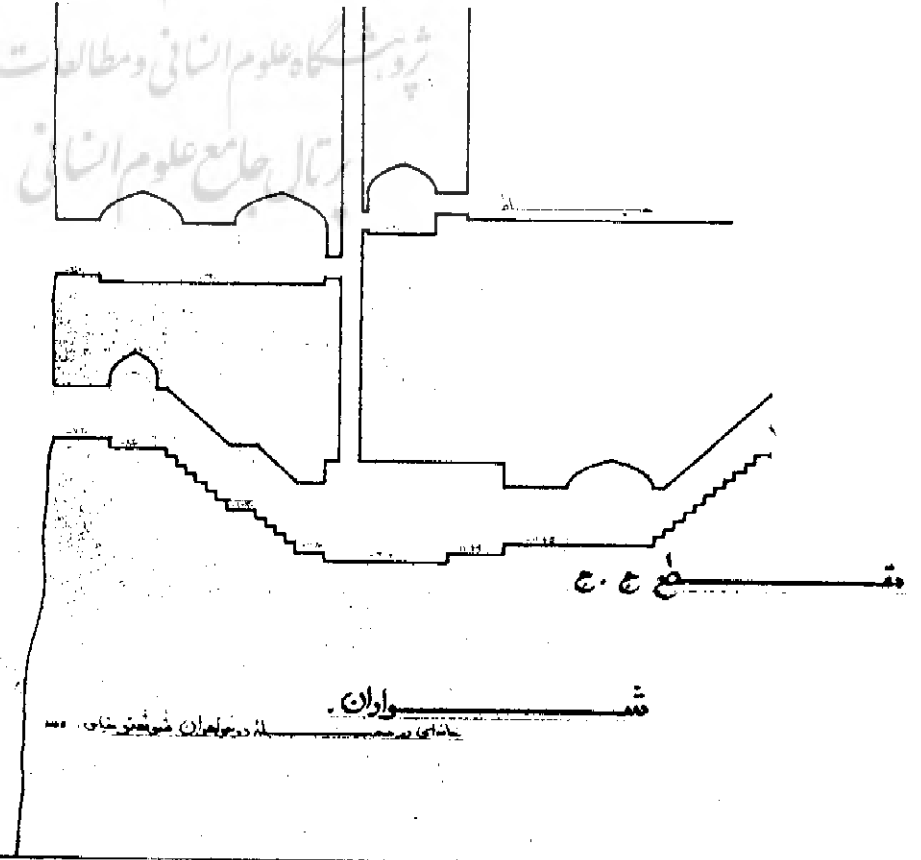
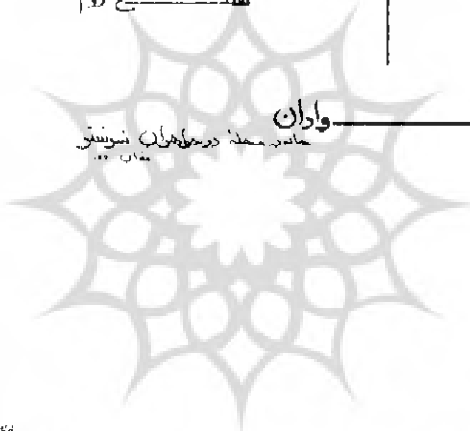
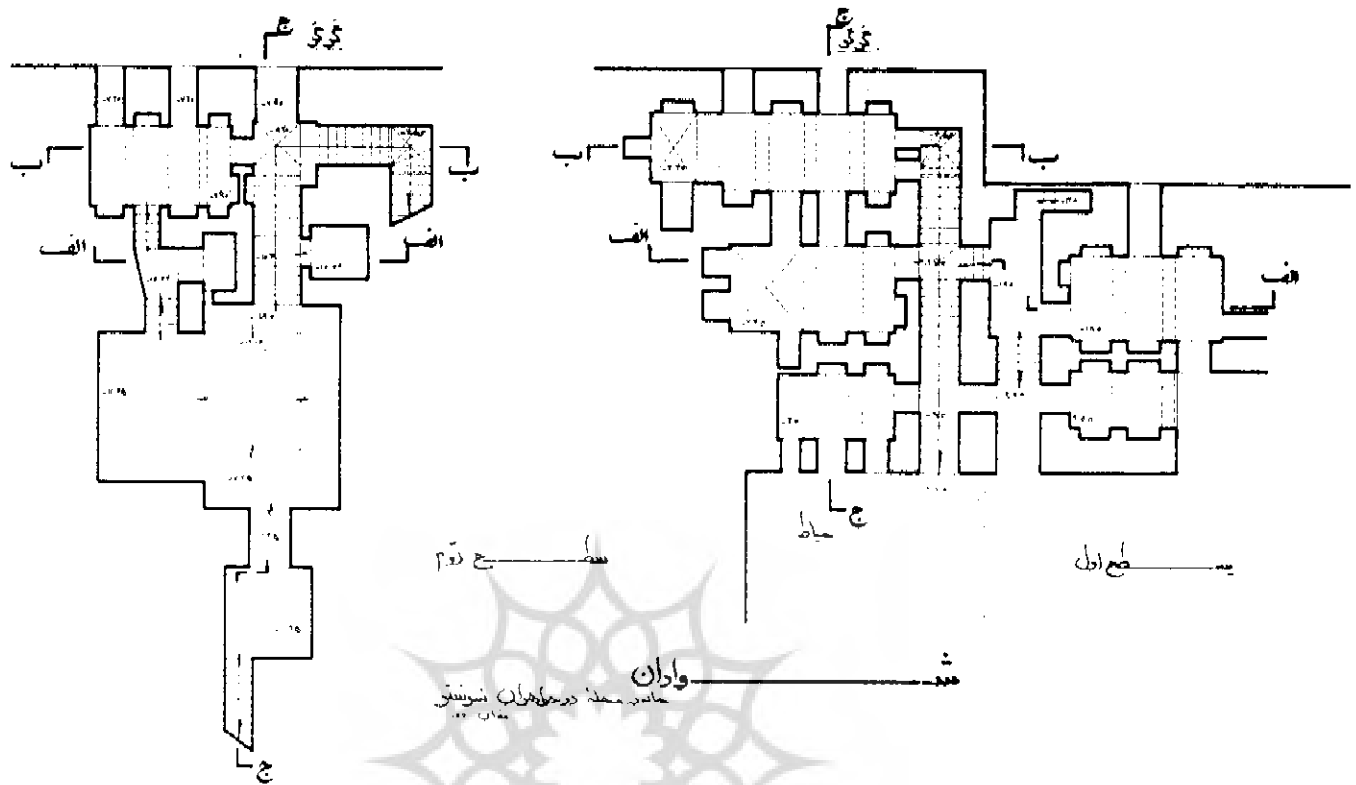
۵

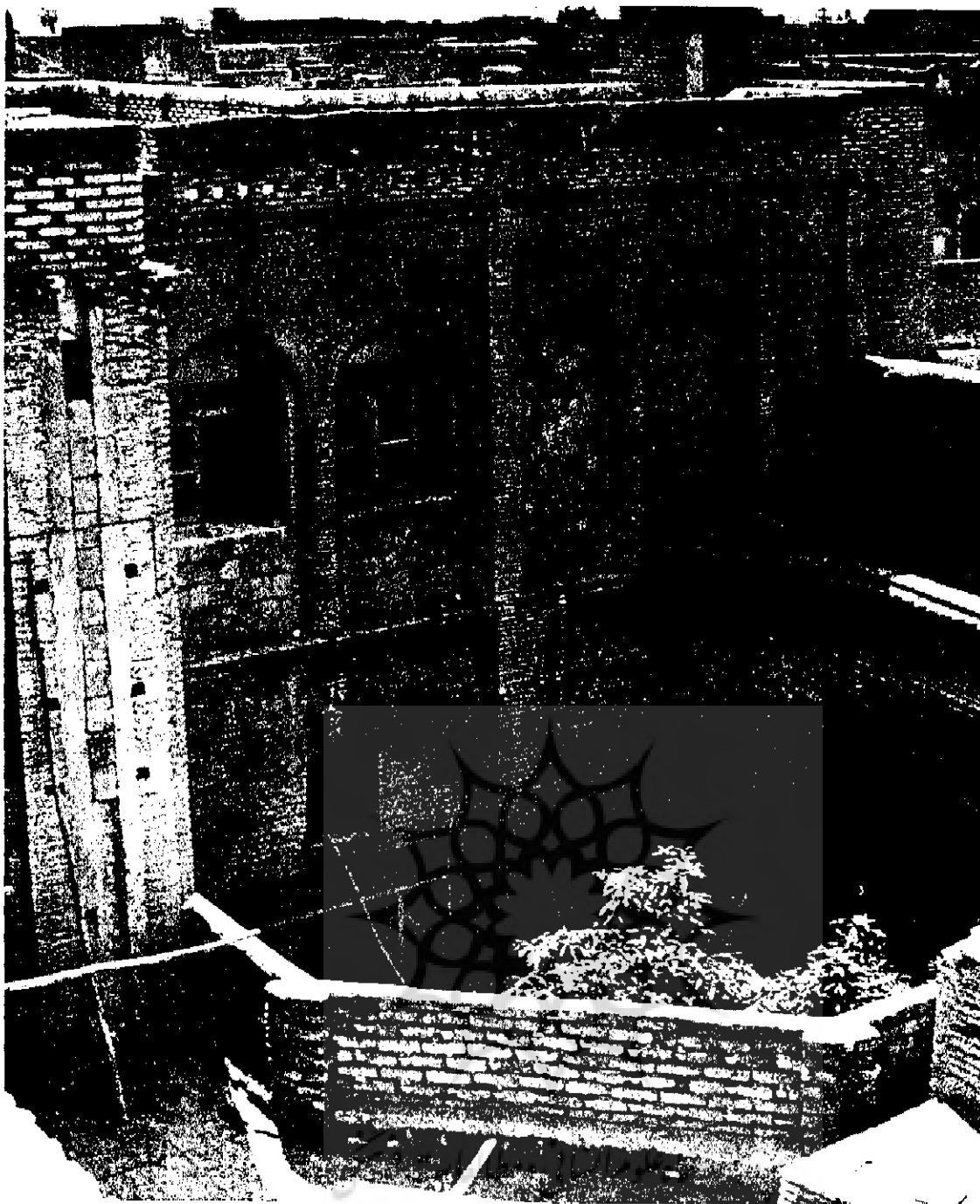

نقشه شم و شم وادان وادان

مجموعه مسکونی - سوله کنی دروغی - محل نشینان دروغی - خیابان ۱۱۰۰

۶

رتال جامع علوم انسانی

پندیده متکراند ار آن نام می‌برند و آنرا ره آورد قرن بیستم می‌دانند چیزی جز استفاده از این رابطه ساده در یک قالب پیچیده صوری نیست و لذا حد ناسف یا رست عدم شناخت، نادیده انگاشتن و در نهایت رد آن ارزشها در فرهنگی که فرتهاتجربه جهت هواگویی به نیارهائای انسانی در پهنه سرزمینش گسترده

کنه دیگریک باین سازندگی ریک خلاصیت مندهد مسئله استفاده از این هوای معتدل و مطبوع در دیگر طبقات بناست حفر کانال برای رساندن هوای خنک سه طبقات بالایی زندگی، ارتباط و طرح ساده‌ایرا موجب میگرد که به‌سپرس وحد ارقام طبیعی به نفع زندگی در معالجه با عوامل باسارکار استفاده‌شده است.

کولر، نه‌یوه مطبوع روتشائی که در این قرن نتوان